

فراگیرسازی معکوس برای دانش‌آموزان با ناتوانی

قربان همتی علمدارلو* / دانشیار بخش آموزش کودکان استثنایی / دانشگاه شیراز

علی ضامن مولایی اربناهی / دانشجوی کارشناسی ارشد روان‌شناسی و آموزش کودکان استثنایی / دانشگاه شیراز

چکیده

زمینه: یکی از راه‌های تحصیل در محیط با کمترین محدودیت برای دانش‌آموزان با ناتوانی شرکت در طرح آموزش فراگیر است و یکی از انواع روش‌های فراگیرسازی پاره‌وقت، روش فراگیرسازی معکوس است. روش فراگیرسازی معکوس به این صورت است که دانش‌آموزان عادی گاهی اوقات در کنار دانش‌آموزان با ناتوانی قرار می‌گیرند تا از طریق تعامل تحصیلی و غیرتحصیلی بین آن‌ها، به یکدیگر در درک و کنار آمدن با نیازهای همدیگر کمک کنند.

نتیجه‌گیری: در این مقاله پس از ارائه مقدمه‌ای کوتاه، به تعریف و بیان ضرورت و اهمیت فراگیرسازی معکوس پرداخته، سپس مزایای فراگیرسازی معکوس، روش‌ها و فنون موثر برای موفقیت فراگیرسازی معکوس و چالش‌های روش فراگیرسازی معکوس ارائه شده و در پایان نتیجه‌گیری صورت گرفته است.

واژه‌های کلیدی: فراگیرسازی معکوس، دانش‌آموزان، ناتوانی

مقدمه

در همه زمینه‌هاست (۲). در واقع آموزش فراگیر به دنبال فراهم‌سازی مناسب و رایگان آموزش عمومی برای دانش‌آموزان با ناتوانی در محیط با کمترین محدودیت است و یکی از روش‌های آموزش فراگیر برای قرار گرفتن دانش‌آموزان با ناتوانی در محیط با کمترین محدودیت، فراگیرسازی معکوس^۱ است که شیوه‌ای قابل دوام برای تعامل دانش‌آموزان عادی با دانش‌آموزان دارای ناتوانی است (۳) و می‌تواند به دانش‌آموزان با ناتوانی و همسالان عادی‌شان برای تاثیر مثبت بر یکدیگر کمک کند. شایان ذکر است که روش فراگیرسازی معکوس چالش‌ها و مزایایی دارد که باید مورد ملاحظه قرار گیرد (۴). بنابراین با توجه به تازه‌بودن این مبحث، ضروری است که متخصصان، معلمان، مربیان آموزش و پرورش ویژه و والدین دانش‌آموزان با ناتوانی و عادی با روش فراگیرسازی معکوس، ضرورت، اهمیت، مزایا و چالش‌های آن آشنا شوند و آن را در برنامه‌های آموزشی مدنظر قرار دهند.

چالش برآمده از تحولات دنیای کنونی از جمله آزادی‌خواهی، مشارکت‌جویی و توجه به حقوق فردی و اجتماعی افراد زمینه‌ساز نگاهی نو به حقوق فردی و اجتماعی افراد جامعه و زمینه‌ساز نگاهی تازه به آموزش و پرورش ویژه است. به همین دلیل توجه به رویکرد آموزش فراگیر برای دانش‌آموزان با ناتوانی مطرح شده و به سرعت رشد یافته است (۱). آموزش فراگیر فقط به جای‌دهی کودکان با ناتوانی در محیط عادی اکتفا نکرده، بلکه بر بازسازی نظام مدارس برای پذیرش و برآورده کردن نیازهای همه دانش‌آموزان تمرکز دارد. در آموزش فراگیر کودکان با ناتوانی، متناسب با نیازهای آموزشی‌شان در مدرسه و کلاسی که همسالان عادی‌شان قرار دارند، جای‌دهی می‌شوند. به‌طور کلی هدف آموزش فراگیر فراهم‌سازی محیط مطلوب برای دسترسی دانش‌آموزان با ناتوانی به فرصت‌های برابر با همسالان عادی و مشارکت کامل

1. reverse inclusion

* Email: ghemati@shirazu.ac.ir

فراگیرسازی معکوس چیست؟

فراگیرسازی معکوس یعنی به جای این که دانش‌آموز با ناتوانی در مدارس عمومی جای‌دهی شود، دانش‌آموزان عادی از مدارس عمومی به مدارس ویژه آورده شوند. شایان ذکر است دانش‌آموزان عادی که در برنامه فراگیرسازی معکوس شرکت داده می‌شوند، مهارت‌های ضروری برای حضور در مدارس ویژه و ملاقات با دانش‌آموزان دارای ناتوانی را آموزش می‌بینند (۵).

ضرورت و اهمیت فراگیرسازی معکوس

اجرای سایر روش‌های فراگیرسازی که مستلزم جای‌دهی دانش‌آموزان با ناتوانی در مدارس عمومی است، به دلیل فقدان کارکنان واجد شرایط در مدارس عمومی، کمبود امکانات و تجهیزات آموزشی و توان‌بخشی ویژه برای برآوردن نیازهای دانش‌آموزان با ناتوانی و مشکلات مربوط به انطباق کلاس عمومی با نیازهای ویژه دانش‌آموز دشوار است (۶). برای حل مشکلات یادشده روش فراگیرسازی معکوس پدید آمد. روش فراگیرسازی معکوس زمینه همکاری و تعامل دانش‌آموزان با ناتوانی در کلاس آموزش و پرورش ویژه را با دانش‌آموزان عادی فراهم می‌کند و از این طریق دانش‌آموزان عادی در محیط آموزش و پرورش ویژه، الگوی اجتماعی^۱ دانش‌آموزان دارای ناتوانی می‌شوند (۵). فراگیرسازی معکوس؛ تعامل و همکاری مثبت بین دانش‌آموزان با ناتوانی در کلاس آموزش و پرورش ویژه را با دانش‌آموزان عادی افزایش داده و رفتار مطلوب را برای دانش‌آموزان با ناتوانی در کلاس آموزش و پرورش ویژه توسط دانش‌آموزان عادی الگوسازی می‌کند (۳). همچنین این روش درک متقابل دانش‌آموزان با ناتوانی و دانش‌آموزان عادی از نقاط قوت و ضعف همدیگر را بهبود بخشیده و باعث افزایش دوستی متقابل بین آنها می‌شود (۵). افزون بر موارد بیان شده، فراگیرسازی معکوس منجر به تسهیل همکاری بین معلمان آموزش و پرورش عمومی و معلمان آموزش ویژه می‌شود (۳)

مزایای فراگیرسازی معکوس

بررسی و مقایسه ۲ شیوه فراگیرسازی معکوس و آموزش ویژه نشان می‌دهد که تعامل مثبت برای همکاری و افزایش اعتماد به نفس در موقعیت آموزش فراگیر معکوس برای دانش‌آموزان دارای ناتوانی بیشتر از موقعیت آموزش ویژه است (۳). روش فراگیرسازی معکوس باعث رشد دوستی‌های پایدار بین ۲ گروه دارای ناتوانی و بدون ناتوانی می‌شود (۴). همچنین گزارش‌ها حاکی از آن است دانش‌آموزان با ناتوانی که در محیط فراگیرسازی معکوس قرار دارند نسبت به دانش‌آموزانی که در محیط آموزش ویژه هستند، ارتباطات اجتماعی بهتر و موثرتری با همسالان دارند و حمایت‌های بیشتری را دریافت می‌کنند (۳). از طرفی دیگر، افزایش ارتباطات و تعاملات اجتماعی دانش‌آموزان دارای ناتوانی باعث کاهش نیاز آنها به کمک بزرگسالان شده و استقلال آنها افزایش می‌یابد (۷).

درواقع فراگیرسازی معکوس باعث ایجاد نگرش مثبت برای همکاری و همراهی کودکان دارای ناتوانی با همسالان عادی‌شان می‌شود (۸). همچنین این روش منجر به افزایش دانش و آگاهی سایر کودکان از نیازهای کودکان با ناتوانی، ارتباط راحت‌تر با آنها و پذیرش تفاوت فردی کودکان با ناتوانی از سوی کودکان عادی می‌شود. افزون بر موارد یادشده، فراگیرسازی معکوس دارای اثرات مثبتی از قبیل یادگیری بیشتر، پاسخگویی موثرتر و نگرش مثبت‌تر به رفتارهای متفاوت کودکان دارای ناتوانی از سوی کودکان عادی است (۸). همچنین این روش، کودکان دارای ناتوانی را برای زندگی در دنیای واقعی آماده کرده (۹) و دانش و آگاهی دیگران درباره نقاط قوت و توانمندی‌های کودکان با ناتوانی را افزایش داده (۱۰) و از این طریق پذیرش آنها از سوی دیگران را تسهیل می‌کند (۹).

روش‌ها و فنون موثر برای موفقیت فراگیرسازی معکوس

روش‌ها و فنون زیر برای موفقیت فراگیرسازی معکوس مفید است:

1. social modeling

(۲) تایید تاثیر مثبت اجتماعی و تحصیلی فراگیرسازی معکوس در کودکان با و بدون ناتوانی نیاز به پژوهش‌های بیشتری دارد (۱۰).

(۳) نگرش منفی برخی از والدین کودکان عادی نسبت به فراگیرسازی معکوس از چالش‌ها و موانع اساسی برای موفقیت فراگیرسازی معکوس است (۱۰).

(۴) در طرح فراگیرسازی معکوس ممکن است مدارس محلی نتوانند برای کودکان دارای ناتوانی حمایت و خدمات لازم را فراهم کنند (۸ و ۹).

(۵) تغییر سریع سیاست‌های آموزش و پرورش ویژه و آموزش و پرورش عادی از دیگر چالش‌ها و موانع اجرای موفقیت‌آمیز فراگیرسازی معکوس است (۱۴).

(۶) معلمان مدارس فراگیرسازی معکوس نیز در اجرای موفقیت‌آمیز فراگیرسازی معکوس با چالش‌هایی مواجه هستند که از جمله می‌توان به برنامه‌ریزی برای فعالیت همه دانش‌آموزان، حفظ ارتباط با آموزش و پرورش عمومی، انعطاف‌پذیری در برنامه‌ریزی و تدریس اشاره کرد (۱۵).

(۷) نگرش والدین درباره پیامد فراگیرسازی معکوس برای فرزندان‌شان نیز از چالش‌های اساسی است. برای مثال یکی از نگرانی‌های والدین برای شرکت کودکان‌شان در فراگیرسازی معکوس به‌ویژه در دوره پیش‌دبستانی این است که ممکن است شرکت کودکان در این طرح باعث طرد و جدایی اجتماعی و رشد رفتارها نامطلوب در فرزندان‌شان شود (۹).

(۸) نگرانی والدین نسبت به سودمندی فراگیرسازی معکوس برای پاسخ به نیازهای کودکان با و بدون ناتوانی از دیگر چالش‌ها و موانع اجرای فراگیرسازی معکوس است (۸).

نتیجه‌گیری

برخورداری از تحصیل مناسب و رایگان در محیط با کمترین محدودیت حق دانش‌آموزان با ناتوانی است، به همین دلیل رویکرد فراگیرسازی با هدف برآوردن نیازهای دانش‌آموزان دارای ناتوانی در محیط با کمترین محدودیت پدید آمده است. با وجود این،

* همکاری بین معلمان آموزش ویژه و آموزش عمومی برای موفقیت روش فراگیرسازی معکوس بسیار مهم است (۳).

* خدمات پشتیبانی باید بر اساس همکاری متخصصان رشته‌های مختلف با رویکرد تیمی انجام پذیرد (۳).

* تعداد دانش‌آموزان با و بدون ناتوانی شرکت‌کننده در طرح فراگیرسازی معکوس باید حداکثر ۱۶ نفر باشد که بیش از نیمی از آن‌ها دانش‌آموزان دارای ناتوانی و سایر شرکت‌کنندگان در کلاس دانش‌آموزان عادی باشند و به‌طور معمول نقش الگو را برای دانش‌آموزان دارای ناتوانی ایفا می‌کنند (۴).

* برنامه آموزشی دانش‌آموزان دارای ناتوانی باید فردی شده باشد تا دانش‌آموزان عادی که به‌عنوان الگو انتخاب می‌شوند با تسلط کامل بر برنامه بتوانند کمک و همکاری لازم را داشته باشند (۱۱).

* قوانین طرح فراگیرسازی معکوس باید دقیق تعیین شود و بر حضور و غیاب دانش‌آموزان در طرح، نظارت دقیق و کامل صورت گیرد (۱۲).

* دانش‌آموزان عادی باید نقش یک الگوی رفتاری مثبت را برای دانش‌آموزان دارای ناتوانی داشته باشند و در همه فعالیت‌ها از جمله ارزیابی شرکت کنند (۱۳).

* رعایت همه قوانین و سیاست‌های مدرسه برای دانش‌آموزان شرکت‌کننده در طرح فراگیرسازی معکوس باید الزامی باشد.

* معلمان طرح فراگیرسازی معکوس باید دارای دانش، تجربه و تخصص در زمینه کار با کودکان دارای ناتوانی باشند.

* در طرح فراگیرسازی معکوس در هر کلاس درس برای هر ۸ دانش‌آموز باید یک دستیار متخصص وجود داشته باشد (۱۳).

چالش‌های فراگیرسازی معکوس

(۱) نبود همکاری و هماهنگی بین مدارس عمومی و مدارس ویژه از چالش‌های اساسی فراگیرسازی معکوس است (۳).

رشد دوستی‌های پایدار بین ۲ گروه دارای ناتوانی و بدون ناتوانی، ارتباطات اجتماعی بهتر و موثرتر با همسالان، کاهش وابستگی به بزرگسالان و افزایش استقلال، ایجاد نگرش مثبت برای همکاری و همراهی با همسالان، افزایش دانش و آگاهی سایر کودکان از نیازهای کودکان با ناتوانی، ارتباط راحت‌تر با آنها و پذیرش تفاوت فردی کودکان با ناتوانی از سوی کودکان عادی اشاره کرد. البته مشارکت و پشتیبانی معلمان، مدیران و والدین دانش‌آموزان با و بدون ناتوانی برای موفقیت فراگیرسازی معکوس بسیار ضروری است. باید یادآوری شود که اجرای روش فراگیرسازی معکوس دارای چالش‌های ویژه‌ای است که سازمان‌ها، مسئولان و متولیان آموزش فراگیر باید پیش از اجرای روش فراگیرسازی معکوس زمینه حل این چالش‌ها را فراهم کنند.

جای‌دهی همه دانش‌آموزان با ناتوانی در محیط آموزش عمومی به دلایلی از قبیل کمبود نیروی متخصص، امکانات و تجهیزات آموزشی و توان‌بخشی ویژه برای برآوردن نیازهای دانش‌آموزان با ناتوانی و مشکلات مربوط به انطباق کلاس درس عمومی با نیازهای ویژه دانش‌آموز، امکان‌پذیر نیست. به این منظور ضروری است برای رفع مشکلات دانش‌آموزانی که توانایی شرکت در برنامه فراگیرسازی مدارس عمومی را ندارند، تدبیری اندیشیده شود که روش فراگیرسازی معکوس برای پاسخ‌دهی به نیاز یادشده و پوشش دادن مشکلات جای‌دهی دانش‌آموزان با ناتوانی در محیط آموزش عمومی پدید آمده است.

فراگیرسازی معکوس برای دانش‌آموزان با و بدون ناتوانی دارای مزایایی است که از جمله می‌توان به تعامل مثبت برای همکاری و افزایش اعتمادبه‌نفس،

References:

1. Saeimanesh S. The philosophy and principles of inclusive education stages. *Journal of Exceptional Education*. 2009- n098&99.p66-75.[Persian].
2. Hemati alamdarloo G. and Shojaee S. *Functional Curriculum for students with special needs*. Tehran: avaye noor, 2013. [Persian].
3. Baker LK. Implications of a Reverse Inclusion Program for Students with Moderate to Severe Disabilities. Action Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements for the Degree of Master of Arts in Education California. State University /2015.pp1-46.
4. Rafferty Y, Boettcher C, Griffin KW. Benefits and risks of reverse inclusion for preschoolers with and without disabilities: Parents' perspectives. *Journal of Early Intervention*. 2001 Oct 1; 24(4):266-86. 5- Matthews S. A Reverse Inclusion Intervention for Students with Autism. Action Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements for the Degree of Master of art, WALDEN UNIVERSITY; 2011.
6. Schoger KD. Reverse Inclusion: Providing Peer Social Interaction Opportunities to Students Placed in Self-Contained Special Education Classrooms. *Teaching exceptional children plus*. 2006 Jul; 2(6):n6.
7. Hundert J. Inclusion of students with autism: Using ABA-based supports in general education. PRO-ED, Incorporated; 2009.
8. Rafferty Y, Griffin KW. Benefits and risks of reverse inclusion for preschoolers with and without disabilities: Perspectives of parents and providers. *Journal of Early Intervention*. 2005 Apr 1; 27(3):173-92.
9. Rafferty Y, Piscitelli V, Boettcher C. The Impact of Inclusion on Language Development and Social Competence among Preschoolers with Disabilities. *Exceptional Children*. 2003 Jul 1; 69(4):467-79.
10. Odom SL, Buysse V, Soukakou E. Inclusion for young children with disabilities a quarter century of research perspectives. *Journal of Early Intervention*. 2011 Dec 1;33(4):344-56.
11. Dickmyer K, Stokes H. Creating Meaningful Inclusion Opportunities.,national autism conference august 2014. State College, Pennsylvania
12. Odom SL, Vitzum J, Wolery R, Lieber J, Sandall S, Hanson MJ, Beckman P, Schwartz I, Horn E. Preschool inclusion in the United States: A review of research from an ecological systems perspective. *Journal of Research in Special Educational Needs*. 2004 Mar 1;4(1):17-49.
13. Idol L. Toward inclusion of special education students in general education a program evaluation of eight schools. *Remedial and Special education*. 2006 Mar 1; 27(2):77-94.
14. Cammuso K. Inclusion of students with autism spectrum disorders. *The Brown University Child and Adolescent Behavior Letter*. 2011 Nov; 27(11):1-8.
15. Barnett AH, Hassell A. Boundary quasi-orthogonality and sharp inclusion bounds for large Dirichlet eigenvalues. *SIAM Journal on Numerical Analysis*. 2011 May 24; 49(3):1046-63.